

Dr. sc. Jasmin HODŽIĆ

Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu

E-mail: jasmin.hodzic@izj.unsa.ba

Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94(497.6)"1991/1995" (091)

32:329:811(497.6)"1991/1995"

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2022.5.8.370>

STAVOVI SRPSKIH POLITIČARA O JEZIKU U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995.

Apstrakt: *Naznačena tema ne pokriva stavove svih srpskih političara o jeziku u Bosni i Hercegovini s početka devedesetih godina prošlog stoljeća, makar ne onih koji su ostali u sazivu Skupštine Republike Bosne i Hercegovine i koji su bili protivnici politike Srpske demokratske stranke, odnosno nisu se slagali s njom. U ovom radu analiziramo stenogramske bilješke s tzv. Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini od 1991. do 1995. godine (od januara 1992. tzv. Republika srpskog naroda Bosne i Hercegovine; a od marta 1992. tzv. Srpska republika Bosna i Hercegovina, te od septembra 1992. Republika Srpska), a s ciljem analize nacionalističkih stavova srpskih političara o jeziku u bosanskohercegovačkom društvu s početka devedesetih godina prošlog stoljeća, ali i s ciljem ukazivanja na zastupanje nekih otvorenih i tolerantnih stavova. Tematski, pratimo narativ o upotrebi pisma ili rasprave o odnosu latinice i ćirilice, zatim naročito diskurs o nazivu jezika i međusobnom odnosu pripadajućih jezičkih identiteta Srba, Hrvata i Bošnjaka muslimana, a posebnu pažnju posvetit ćemo i pitanju ekavice i modelu političkog protežiranja i nametanja ekavskog jezičkog identiteta na dijalekatskom prostoru kome ona izvorno ne pripada. Kako je upotreba ekavice bila najveća tačka sporenja u raspravama srpskih političara, u radu ćemo se dodatno osvrnuti i na kratak historijski pregled statusa ekavice u bosanskohercegovačkom društvu, naročito u školstvu, i donijeti dokumente koji u posebnim okolnostima svjedoče ekavicu, ali kao vidljivo protežiranje srpskih nacionalnih interesa u Bosni i Hercegovini. Prateći pojedine formulacijama o predloženim ili usvojenim zakonskim odredbama o jeziku s početka devedesetih godina prošlog stoljeća, analizirat ćemo stenogramе s ukupno trinaest skupštinskih sjednica na kojima su se vodile rasprave o jeziku, uz dvadesetak pojedinačno iznesenih stavova u toku skupštinskih procedura. Kako bi direktno i detaljno iznošenje ili analiza svega navedenog premašila obim jednog autorskog članka, samo neke skupštinske stavove ćemo direktno iznijeti kao izvore, a ostale ćemo sistematizirati i grupno analizirati kroz raspravu i zaključke. Naročito ćemo uzeti u obzir sadržaje koji se direktno tiču današnjeg uređenja našeg društva i države. U tom smislu se*

moгу sagledati značajni podaci o tome kako u nekoliko navrata direktno izneseni stavovi srpskih političkih predstavnika na odvojenim skupštinskim sjednicama pozicioniraju srpski u odnosu na bosanski i hrvatski jezik, ali se također mogu pratiti i modeli protežiranja otvorene tolerancije u stavovima o jeziku, s jedne strane, do otvorene diskriminacije i jezičkog imperijalizma kod zloupotrebe jezika u političke svrhe, s druge strane. Polazni motiv za istraživanje ovog tipa je kontekstualizirani odnos prema aktuelnom stanju u vezi sa službenim negativnim stavovima prema jezičkim pravima u bosanskohercegovačkom entitetu Republika Srpska, uz naročitu kontekstualnu tematsku vezu i s najnovijim odredbama o tzv. jedinstvu srpskog kulturnog prostora i usvajanjem smjernica za jedinstvenu kulturno-prosvjetnu politiku srpskog naroda (iz 2019), te s Deklaracijom o granicama srpskoga jezika (iz 2022. godine), bez direktnog ulaska u sadržajne elemente istih.

Ključne riječi: Sociolingvistika, srpski jezik, ćirilica, ekavica, Bosna i Hercegovina, 1991-1995.

ATTITUDES OF SERBIAN POLITICIANS ABOUT THE LANGUAGE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA 1991-1995.

Abstract: *The topic of this article does not cover the views of all Serbian politicians on the language in Bosnia and Herzegovina from the beginning of the 1990s, at least not those who remained in the convocation of the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina and who were opponents of the policy of the Serbian Democratic Party, that is, they did not agree with it. In this paper, we analyze shorthand notes from the so-called Assembly of the Serbian people in Bosnia and Herzegovina from 1991 to 1995 (from January 1992, the so-called Republic of the Serbian People of Bosnia and Herzegovina; and from March 1992, the so-called Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina, and from September 1992, the Republic of Srpska). The aim of this paper is twofold. One is analyzing the nationalist attitudes of Serbian politicians about the language in Bosnian society from the beginning of the 1990s, while the other is pointing out the presence of some open and tolerant attitudes. Topic wise, we follow the narrative about the use of the alphabet or the discussion about the relationship between the Latin and Cyrillic alphabets. Moreover, particular focus is on the discourse about the name of the language and the mutual relationship between the linguistic identities of Serbs, Croats and Bosniak Muslims. Lastly, we will pay special attention to the issue of Ekavica (ekavian speech) and the model of political partialness and imposition of the Ekavian language of identity in the dialect space to which it does not originally belong. As the use of Ekavica was the biggest point of contention in the debates of Serbian politicians, in this paper we will additionally refer to a brief historical overview of the status of Ekavica in the*

Bosnian society, especially in education. Documents about the usage of Ekavica in special circumstances will also be presented in this paper. As the documents show, however, Ekavica is a means of spreading Serbian national interests in Bosnia and Herzegovina. Following some ideas of proposed or adopted legislative acts on language from the beginning of the 1990s, we will analyze the transcripts from a total of thirteen parliamentary sessions where language was discussed, along with about twenty individually expressed views during parliamentary procedures. As a thorough presentation or analysis of all of the above would exceed the usual article length, we will present only some parliamentary positions directly as sources. Other views will be systematized and analyzed as a group through the discussion and conclusions. Views that directly concern the current organization of our society and state will be particularly dealt with. In that regard, significant data on how Serbian is positioned in relation to the Bosnian and Croatian languages through the directly stated views of Serbian political representatives on several occasions and at separate parliamentary sessions can also be observed. Two opposing models were found – tolerance in language views, on one hand, and open discrimination and linguistic imperialism in the misuse of language for political purposes on the other hand. The starting motive for research of this type is a contextualized relationship to the current situation in connection with official negative attitudes towards language rights in the Bosnian entity the Republic of Srpska, with a special contextual connection with the latest legislative acts – the so-called unity of the Serbian cultural space, the guidelines for the unified cultural and educational policy of the Serbian people (from 2019), and the Declaration on the borders of the Serbian language (from 2022) – without directly entering into the content elements thereof.

Key words: Sociolinguistics, Serbian language, Cyrillic, Ekavic, Bosnia and Herzegovina, 1991-1995.

Uvod

Razmatrajući stavove srpskih političara o jeziku u Bosni i Hercegovini početkom devedesetih godina prošlog vijeka, u okviru odvojenih skuptinskih procedura, ujedno možemo iščitati i sagledati izrečene stavove prema drugim balkanskim pojedinačnostima, a naročito principe međusubnog odnosa bosanskog, hrvatskog i srpskog nacionalnog i jezičkog identiteta. Ovdje ćemo ispitati u kojem obliku je postavljena argumentacija dala doprinos toleranciji ili diskriminaciji u društvenom pogledu na osnovu jezika i identiteta, posebno promatrajući u kojoj mjeri se u konceptualnom smislu odnos prema sebi gradi na osnovu odnosa prema drugome. Značajan historiografski uvidi poslužiti će nam i za bolje razumijevanje aktuelnih odnosa u političkim kretanjima.

Analizirat ćemo transkripte sa skupštinskih sjednica. Sjednica Srpske demokratske stranke održana 24. 10. 1991. u Skupštini Savezne Republike Bosne i Hercegovine razmatrala je i usvojila *Odluku o proglašenju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*. Prateći stavove srpskih političkih zastupnika na tzv. *Skupštini srpskog naroda u Bosni i Hercegovini* s početka devedesetih godina prošlog vijeka (tj. u početku s kraja 1991. zvanično pod tim imenom, a od marta 1992. također na istoimenoj skupštini, ali unutar *Srpske republike Bosne i Hercegovine*, te od septembra 1992. kao *Skupština Republike Srpske*) zaključujemo da se izraženo srpski skupštinski narativ o jeziku vodio, očekivano, oko nekoliko značajnijih tematskih odrednica, i svodio praktično najviše na odnos prema nazivu jezika, odnos prema ekavici i odnos prema ćirilici, a djelimično i na stavove prema hrvatskom i bosanskom jeziku.

Nakon izlaska određenih srpskih političara iz Skupštine Savezne Republike Bosne i Hercegovine oni u početku djeluju kao tzv. *Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, dok je od 28. 2. 1992. (od devete sjednice) dat prijedlog da se umjesto tzv. *Ustava Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine* raspravlja o tzv. *Ustavu Srpske republike Bosne i Hercegovine*, pa je ova izmjena i usvojena.¹ No, idalje se koristila formulacija Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.

Kada se na dvanaestoj sjednici (24. 3. 1992) raspravljalo o zakonskim aktima o nazivu jezika, zvanično se raspravljalo o nazivu jezika u službenoj upotrebi u Republici Srpskog naroda Bosne i Hercegovini, kroz *Prijedlog zakona o službenoj upotrebi jezika*, reagovao je skuštinski zastupnik Milovan Milanović: „Naziv jezika u službenoj upotrebi u Republici Srpskog naroda u

¹ Ustav Srpske republike Bosne i Hercegovine je objavljen u Službenom glasniku srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, broj 3/92, a proglašen je na 14. sjednici Skupštine, održane 27. 3. 1992. Dostupno na: Ustav Srpske Republike Bosne i Hercegovine — Викизворник (wikisource.org) (Pristup 3. 9. 2022). No, idalje su se, sada u okviru Srpske republike Bosne i Hercegovine, održavale sjednice Skupštine srpskog naroda BiH. Ranije je Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine objavljena u istom službenom glasniku 27. januara 1992., donesena 9. januara 1992. Na devetnaestoj sjednici, održanoj 12. 8. 1992. predložen je ustavni amandman prvo da se *Srpska republika BiH* ubuduće zove *Srpska Demokratska Republika*, pa zatim i Demokratsa Republika Svetosavska, a potom i čitav niz naziva: *Zapadna Srpska Republika*, *Centralna Srpska Republika*, *Zapadna Republika Srbija*, *Srpska Republika*, *Srpska država*, *Republika zapadnih Srba*, *Republika Slavija* i *Srpska Demokratska Republika Slavija*. Nakon glasanja, pobijedio je naziv *Srpska Demokratsa Republika*, a iza njega naziv *Srpska Republika*, pa je naknadno jednoglasno prihvaćen naziv *Srpska Republika* (samo je izbačen dio *Bosna i Hercegovina*) (*Transkripti XIX, 1992*). No, današnji naziv *Republika Srpska* donesen je već na sljedećoj, XX sjednici (održanoj 15. 9. 1992), i to na takav način da su se zastupnici dogovorili kako su na prethodnoj sjednici napravili greške u zapisniku, pa su u usvajanju zapisnika sa XIX sjednice kazali da je novi naziv *Republika Srpska*, pa je tek od septembra 1992. zvanično Skuptina RS-a. (*Transkripti XIX, 1992*). Interesanno je da su na osnovu ovih izmjena u nazivu zacrtane srpske teritorije zvanično postojale i (hronološki) tri vrste vojnih registarskih tablica, na kojima je u početku stajalo prvo „ВРС БиХ“, zatim samo „ВРС“ (bez Bosne i Hercegovine), i tek na kraju famozno „ВРС“ (up. Ko hoće da obilježava 9. januar, mora slaviti Bosnu i Hercegovinu | Preporod.info, pristup 4. 9. 2022).

Bosni i Hercegovini: to je naš prvi naziv. Nismo više Republika Srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, mi smo Srpska Republika Bosna i Hercegovina. Molim da se to usaglasi: da je naziv jezika u službenoj upotrebi u Srpskoj Republici Bosni i Hercegovini.² Zatim je (u augustu 1992. godine odbačen dio naziva *Bosna i Hercegovina*, i ostao samo naziv *Srpska Republika*, koji je 15. septembra 1992. promijenjen u *Republika Srpska*).³

Kako su rane rasprave vođene o nazivu zamišljenih srpskih političkih teritorija, tijela, organizacija i organa, tako su i prve polemike o jeziku izazvale raspravu o službenom nazivu jezika, odnosno o stavu prema dotadašnjem službenom nazivu *srpskohrvatski*, tj. o određenju prema samostalnoj srpskoj jezičkoj nominaciji. Prvo je istaknuto da će novo političko organizovanje omogućiti očuvanje kulture i tradicije i etničkih i jezičkih posebnosti, a što se poredilo i s primjerom prve Jugoslavije u odnosu na „austroougarsku dominaciju“.⁴ Kasnije je sve više uzimana u obzir jednakost srpskog identitarnog državnog i jezičkog pitanja. U tom smislu se raspravljalo najviše o ekavici i principima ujedinjena srpskog naroda.

Ekavica u (školama u) Bosni i Hercegovini – kratak historijski uvid

Društveni okvir i službena upotreba jezika svoju pravu sliku pokazat će na konkretnim primjerima društvene prakse, a jedan od takvih primjera je svakako školstvo kao sastavni dio društvenog uređenja. Sigurno je da srpsko školstvo u Bosni i Hercegovini svoj značajniji razvoj ima na prelazu iz osmanskog u austroougarsko doba i u rano vrijeme austroougarske uprave, naročito u primjerima zadržanog koncepta tzv. konfesionalnog školstva. No, primjeri s kraja XIX i početka XX vijeka svjedoče upotrebu ijekavice u takvim školama.⁵

Međutim, indikativno je da se u školskoj administraciji u Sarajevu tridesetih godina XX vijeka, u vrijeme Kraljevine Jugoslavije, upotrebljava ekavica.

---

² Transkripti genocida – Transkripti II– XLVI (1991–1994): Transkripti sjednica Skupštine srpskog naroda BiH, Memorijalni centar Srebrenica, *Transkripti XII: 1992*, dostupno na: [https://srebrenicamemorial.org/\(pristup: 12. 9. 2022\)](https://srebrenicamemorial.org/(pristup: 12. 9. 2022)).

³ *Transkripti XII: 1992*.

⁴ Interesno, nije spomenuta „trurska dominacija“, a općepoznato jest kako u dominantni srpski narativ o ugroženosti srpskog naroda i jezika uvijek za sebe veže kontekst austroougarske vlasti i Benjamina Kalaja, pri čemu se kao instrument dominacije nad Srbima često pritom upire upravo u bosanski jezik.

⁵ Npr. u udžbeniku *Bukvar i prva čitanka za srpske osnovne škole u Bosni i Hercegovini* iz 1908. , dnevniku *Srpske škole* iz iste godine ili pak u ženskim školama koje su radile kao radničke škole *Dobrotvorne zadruge srpkina*, osnovane 1901. godine.

Imamo primjer svjedodžbe iz današnjeg *Željezničkog školskog centra* u Sarajevu, ondašnje *Zanatske škole u radionici državnih željeznica*, koja u svom službenom imenu ima ijekavicu, ali u izdatim svjedodžbama je naziv

„Svedodžba“, ispisan ćirilicom, kao u priloženom dokumentu. Po priloženoj svjedodžbi izdatoj 1932. u Sarajevu⁶, osim naziva *svedodžba*, vidimo ekavske oblike i kod izraza *vera*, *uspeh*, *opšti uspeh*, *sledeći uspeh*, ali *razredni starješina* (ne *starešina*). Sve ovo se odnosi na administrativno određen obrazac školske svjedodžbe, u čemu neujednačenosti ne bi smjelo biti. Također, evidentna je centralistička koncepcija obrazovnog sistema i u tom kontekstu bi se samo na neki način, naznačeni ekavski oblici možda mogli i opravdati.⁷ No, indikativno je da je službeni naziv škole ijekavski, a da se u popisu školskih predmeta također koristi ekavica, gdje stoji upisan i predmet *Lepo pisanje*.⁸ Slično, jedna svjedodžba⁹ iz sarajevske Šerijatske gimnazije iz 1931. godine također ima ekavicu, i u administrativnom dijelu svjedodžbe i popisu školskih

Prilog 1. Školska svjedodžba u Sarajevu iz 1932. godine.

predmeta. Tako je na ovoj svjedodžbi na popisu predmeta ekavski upisan *Nemački jezik*, *Umetnost* i *Pevanje*. Prva dva predmeta nisu uzimani u obzir kod ocjenjivanja, dok treći jeste (dakle, imamo *Pevanje* 1931. na zvaničnom popisu školskih predmeta u Sarajevu).

⁶ Azra Šljivo (ur), *Monografija: 80. godina Željezničkog školskog centra Sarajevo*, Sarajevo 2003, 13.

⁷ Slično, šk. 1926/27. postojao je „Prijedlog nastavnog plana za reorganiziranu Šerijatsku sudačku školu“ u Sarajevu, po kojem se na spisku predmeta navodi npr. „Istorija vera“ i „Srpski jezik“ Sead Selimović, *Za jedinstvo domovine i slavu dinastije: školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Centar za istraživanje moderne i savremene historije, Tuzla 2021, 317.

⁸ Jedino što je i ovo možda centralističko administrativno naslijeđe, uzimajući u obzir da za ovaj predmet nisu upisane ocjene.

⁹ Školska svjedodžba našeg poznatog pjesnika Mehmedalije Maka Dizdara.

Sredinom stoljeća u Sarajevu je također korištena ekavica, pa i naziv srpski jezik, npr. u *Institutu za savremeni jezik* osnovanom 1948. pri Višoj pedagoškoj školi.¹⁰ Nakon Novosadskog dogovora iz 1954., a naročito sarajevskog Kongresa slavista Jugoslavije iz 1965., vode se snažne polemike o jezičkoj slici Bosne i Hercegovine, a najupečatljivije na *Simpoziju o jezičkoj toleranciji* iz 1970. i u *Anketi o jeziku* pod naslovom *Tradicija, teorija i sadašnja praksa u primjeni književnog jezika u BiH*, iz iste godine.¹¹ Iako je Novosadskim dogovorom proklamovana ravnopravnost ekavice, u Sarajevu je sedamdesetih godina prošlog stoljeća ekavica zvanično odbačena.¹² Osvrnemo li se na početak devedesetih godina prošlog stoljeća, treba reći da je službeni Nastavni plan i program za gimnaziju, koji izdaje Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture Republike srpske 1993. godine zvanično ijekavski, s ponekim ekavskim rješenjem.¹³

No, školska svjedodžba iz 1996. je ekavska, s izraženim srpskim nacionalnim obilježjima i stiliziranom tradicijskom srpskom (crkvenom) ćirilicom.

Prilog 2. *Vanjska strana školske svjedodžbe u Banjoj Luci iz 1996. godine.*

¹⁰ Što je bio snažan utjecaj Beograda, jer je u Srbiji tog vremena srpski jezik bio ustavom podržan kao takav, što kod nas nije bio slučaj. Ovaj institut je vodio dr. Jovan Vuković, otvoreni zagovornik ekavice i srpskih nacionalnih interesa.

¹¹ Više o jezičkoj politici ovog vremena vidi: Jasmin Hodžić, Sociolingvistički uvidi u rasprave o bosanskom jeziku na Mostarskom savjetovanju o književnom jeziku (1973) i Sarajevskom savjetovanju (2019), *Jezikoslovni Zapiski*, 26 (1), Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana 2020, 129–142.

¹² Miroslav Prstojević (ur), *Dokumenti književnojezičke politike u SR Bosni i Hercegovini*, NIŠRO “Oslobođenje” i Institut za proučavanje nacionalnih odnosa Sarajevo, Sarajevo 1984.

¹³ Recimo, stoji da je tiraž 1 500 „primeraka“.

nalazi upisan i nastavni predmet *Srpski jezik*.¹⁴ Također, naročito je indikativno da se kod upisanih podataka na mjestu *država* navodi *Republika srpska*, što je ovjereno i pečatom s nacionalnim srpskim simbolom.

Također je značajno istaći da je radijski program s početka devedesetih, naročito obrazovni dječiji program, kod Srba u Sarajevu bio ekavski. Primjer je voditelj Aleksandar Hršum koji na ekavici krajem aprila 1994. govori u dječijem programu „Srpske radiotelevizije“ na prvom radijskom programu studija u Sarajevu: „Osam je časova i pet minuta. Vreme je da kažemo: Dobro jutro, poštovana deco. Proleće je i prolećno sunce greje na sve strane, a svakog četvrtka pa i ovog posljednjeg (sic!) u mesecu aprilu, redakcija Dečijeg programa Srpskog radija, studio Sarajevo, ponovo je sa vama.“¹⁵

Upotreba ćirilice i pitanje ekavice u Bosni i Hercegovini s početka devedesetih

U odnosu na stavove srpskih političara na odvojenim skupštinskim sjednicama, treba reći da je i ranije u (multietničkim) skupštinskim procedurama bilo riječi o intervenciji srpskih političara u vezi s jezikom, pa se tako prvo insistiralo na ćirilici, kada se već na drugoj sjednici *Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine*, održanoj 27. decembra 1990. godine na Dnevnom redu našla *Informacija predstavnika Kluba poslanika Srpske demokratske stranke u vezi s upotrebom ćirilice*.¹⁶ Također, vrlo je moguće da se na hrvatsko i muslimansko insistiranje na latinici u Skupštini SR Bosne i Hercegovine 1990. odnosi oštri narativ Radovana Karadžića o tome kako su Bošnjaci muslimani „zaboravili“ da je i bosančica zapravo ćirilica:

Koalicija koja se prije izbora odslikavala u vozanju (vezanju) zastava pokazala se prvog dana zasijedanja Skupštine. Naša braća Muslimani toliko su bili navikli da glasaju tačno kako glasa HDZ da su glasali protiv ćirilice i njene ravnopravne upotrebe iako to piše u „Ustavu“. Poslije su nam se izvinjavali shvativši da je ćirilica osnovno bosansko pismo, i da je bosančica bila ćirilica. Ali

¹⁴ Predočenu svjedodžbu (Prilog. 1. i Prilog 2.) autoru je ustupila J. B. (iz neidentifikovanog izvora). Također, uvidom u školske dokumente starijih perioda (vlastita arhiva), zaključujemo da izgled i sastav školske svjedodžbe u Banjoj Luci iz 1996. ima direktnu poveznicu sa sličnom svjedodžbom iz Republike Srbije unutar Savezne Republike Jugoslavije iz 1997. godine, a ova opet sa sličnom svjedodžbom iz Narodne republike Srbije unutar Federativne narodne republike Jugoslavije iz 1950.

¹⁵ Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=089ZLbqzaHw>, pristup 12. 9. 2022.

¹⁶ *Zapisnici, Zapisnici zajedničkih sjednica Skupštine Republike Bosne i Hercegovine: 1990-1996*, Stručna služba Skupštine RBiH, Sarajevo 1996, 19. Interesantno je da su Muslimani tražili latinicu, uz bosanskohercegovačke specifičnosti u jeziku, a Hrvati latinicu i hrvatski jezik. *Zapisnici 1996*.

*omaklo im se. Jednostavno postalo je toliko prirodno da kad HDZ glasa da glasa i SDA. (Istakao J. H).*¹⁷.

Praktično, ćirilica u bosanskom jeziku jeste ravnopravno pismo i naročito bosansko tradicijsko pismo, ali se u modernom vremenu po običaju nije insistiralo na upotrebi ćirilice, već se, još od ranije, shodno približavanju evropskim tokovima uobičavala veća upotreba latinice, gdje se na neki način može opravdati davanje prednosti latinici. No, kod Srba je ćirilica bila na nivou insistiranja, i očekivano je bilo da se insistiranje na ćirilici nastavi i kroz posebne srpske skupštinske procedure, ali ni u tom slučaju nije sve bilo bez smetnji. Tako je insistiranje na ćirilici također na odvojenim skupštinskim srpskim sjednicama naišlo na otpore. Vojin Mijatović, koji je i u Skupštini SRBiH ranije bio predstavio inicijativu o ćirilici, branio je ćirilicu i u odvojenim srpskim skupštinskim zasjedanjima, ali je naišao i na Srbe neistomišljenike. Tako je kod pitanja odabira zvaničnog pisma, Aleksa Buha ostao otvoreno tolerantan, i rekli bismo, realan:

*Što se tiče ćirilice odnosno latinice ja sam malo i tu u koliziji sa svojim prijateljem Vojom. Znam da je ćirilica nacionalno pismo, ako tako mogu da kažem, ali je i latinica također naše pismo. Ja latinicu ne bih isključivao iz kulturnih i ako hoćete nekakvih ekonomskih razloga. Vjerovatno da će postojati i više interesa za buduće udžbenike koji budu štampani i latinicom, a ne samo za one koji budu štampani samo ćirilicom. Dakle, ja sam za širinu, za toleranciju. Ja sam za to da mi ove veze ne kidamo, veze koje su do sada ipak bile značajne. Ne mislim da će ovo raspoloženje koje nas je sada obuhvatilo trajati vječno. Mislim da će stvari morati doći na svoje mjesto, sladiti se, da ćemo se i mi malo sladiti i ne samo mi nego i drugi s kojim živimo pa ćemo onda vjerovatno gledati malo tolerantnije na sve ovo. (Istakao J. H).*¹⁸.

No, kao što se sa sviješću o upotrebi ćirilice krenulo od samog početka, ćirilici je ipak, uz podršku ostalih zastupnika, na kraju dat primat u odnosu na latinicu.

No, to se za odnos ekavice i ijekavice ne bi moglo reći.

Nikola Koljević ekavicu kontekstualizira u kontekst srpskog zajedništva:

U našem ustavu stoji da su ekavski i ijekavski ravnopravna narečja srpskog jezika. Meni se čini da će budućnost srpskog zajedništva i srpstva jako zavistiti od toga da li ćemo mi ta narečja učiniti stvarno ravnopravnim i na ovim područjima, kao što su Krajišnici osetili instinktivno da ispred Bosanskog Novog treba ukinuti ono "bosanski", kao i ispred drugih mesta. Jer čitav

¹⁷ Transkripti V, 1992.

¹⁸ Buha, u: Transkripti XII, 1992.

*Izetbegovićev argument se zasniva, osim snage, na pokušaju asimilacije nas, da postanemo ponovo njegovi Bosanci.*¹⁹

Ovdje se potvrđuje bliska relacija jezik – narod – država, što je u svijesti srpskih političkih predstavnika i javnih radnika u obrazovanju i kulturi bilo itekako postojano. Praktično, to će se potvrditi i u otvorenom narativu o povezivanju srpkse jezičke i teritorijalne odrednice, što ćemo vidjeti kroz rasprave o nazivu jezika.

Naziv jezika i stavovi srpskih političara u Bosni i Hercegovini 1991–1995.

Prijedlog Odluke o osnivanju „Službenog glasnika“ srpskog naroda u Bosni i Hercegovini iznesen je na 2. sjednici Skupštine srpskog naroda u Bosne i Hercegovine, održanoj 21. novembra 1991. godine u Sarajevu, slično kako je kasnije bilo objavljeno kao početno rješenje i u Službenom listu Republike Bosne i Hercegovine (Ustav RBiH, od 24. februara 1993): „Službeni glasnik izlazi na srpsko-hrvatskom jeziku i ijekavskog izgovora i štampa se ćirilicom“²⁰, s tim što su srpski političari uzeli u obzir jednu jezičku varijantu i jedno pismo (nisu u obziru imali i hrvatskosrpski i latinicu), mada je ovaj početni prijedlog odmah naišao na negodovanje pa se umjesto srpskohrvatskog (srpsko-hrvatskog) odmah predlagao ipak *srpski*, kako je u prvoj diskusiji istakao Vojislav Maksimović:

„Nisam izašao da kažem da treba da bude 'Službeni glasnik' štampa na srpskom jeziku, što treba odmah da bude i usvojeno, nego zbog nečeg drugog.“ (istakao J. H)²¹, odnosno: „Znači, ja intervenišem da ostane srpski jezik...“ (istakao J. H)²². Na 8. sjednici SSNBiH održanoj 25. februara 1992. našao se *Nacrt zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma*, gdje je Vojislav Maksimović utvrdio, a ostali potvrdili, da je predloženi zakon o jeziku i pismu nedostojan srpskog imena, pa je tako njegovo razmatranje odgođeno, da bi se sačinila nova varijanta za naredna zasjedanja. Zakon se u formi *prijedloga* našao na 9. sjednici (28. 2. 1992), ali prijedlog nije usvojen već je ostavljen na naknadno razmatranje. U komentaru je V. Maksimović ponovo negodovao: „Zakon o upotrebi jezika i pisma ne odgovara našim (srpskim, op. a) željama, interesima i faktičkom stanju. U razgovoru sa članom Ministarskog savjeta saznao sam da je taj **Zakon uglavnom prepisan iz Srbije**, to nisam provjeravao, ali i ako jeste neću za taj zakon da glasam.“ (istakao J. H).²³ Na 12. sjednici, održanoj 24. 3. 1992. zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma

¹⁹ *Transkripti XXXIV, 1993.*

²⁰ *Transkripti II, 1991.* Službeni list RBiH je imao formulaciju: „U Republici Bosni i Hercegovini u službenoj upotrebi je srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski jezik ijekavskog izgovora. Oba pisma – latinica i ćirilica su ravnopravna.“

²¹ *Transkripti II, 1991.*

²² *Isto.*

²³ *Transkripti IX, 1992.*

našao se na dnevnom redu u formi *predloga*. Istaknuto je da je kao recenzent Vojislav Maksimović²⁴ ranije imao primjedbe, ali da je sada zadovoljan i otvorena je diskusija. U diskusiji se prvi javio Aleksa Buha, koji se htio vratiti na stariji koncept i zadržati srpskohrvatsko ime jezika, ističući da je pametnije da se ne mijenja ime jezika:

Ja sam za to da naziv jezika ostane srpsko-hrvatski i evo iz kojeg razloga. Prvo, u Ustavu Srbije je naziv jezika srpsko-hrvatski. Drugo, to je, po onom koliko ja mogu da sudim, stvarno srpsko-hrvatski jezik. Treće, uzimajući u obzir da mi ovdje živimo i s Muslimanima i sa Hrvatima bojim se da bismo ovim opredjeljenjem za srpski jezik Muslimane doveli u situaciju da sad oni biraju naziv za svoj jezik, pa bi to bio dar s naše strane da stvorimo tri jezika. Dakle, ako sam bio jasan ja sam iz ovih razloga za dvojni naziv jezika (srpsko-hrvatski). A ako se docnije stvari budu odvijale tako da svako ide na svoj jezik mi ćemo lako amandmanski promijeniti ovu ustavnu odredbu. ... Moj je, dakle, predlog da naziv bude srpsko-hrvatski. (istakao J. H).²⁵

Slične stavove, o poređenju sa stanjem u Srbiji, iznio je i zastupnik Zuković:

Dame i gospodo, ja sada zaista nemam nikakvih iluzija da ću uspjeti a i da treba da branim naziv koji je ovdje prvobitno stajao a koji je došao iz srbijanskog zakona koji reguliše istu materiju. Kao što znate ovo se moralo brzo da radi pa smo se dobrim dijelom oslonjali na taj zakon. Tamo taj stav glasi ovako: "Naziv jezika u službenoj upotrebi u Republici Srpskog naroda Bosne i Hercegovine (tamo je stajalo Srbije) je srpsko-hrvatski jezik koji se kada predstavlja srpski jezički izraz naziva i srpskim jezikom (u daljem tekstu: srpski jezik)." Znači da će to izostati i stoji: srpski jezik. Ja vas sada pitam da li to Srbi iz naše Republike (Srpske Bosne i Hercegovine) ne govore istim jezikom kao Srbi iz Srbije i Srbi iz Crne Gore? Tamo će govoriti srpsko-hrvatskim, ovdje srpskim. (istakao J. H).²⁶

Očekivano, Vojislav Maksimović je reagovao na ove stavove i zadržao svoje ranije mišljenje: „Imamo pravo da svoj jezik nazovemo svojim nacionalnim imenom i to nam pravo niko ne može oduzeti. Nikad se ne bih složio da bilo šta uz ime srpski bude dodato.“²⁷ Istakavši još i to da ni Hrvati neće u svojim krajevima imati dodatak *srpski*. Praktično, Maksimović se zadržao na stavu da se raspravlja o jednom jeziku koji su i Srbi i Hrvati zvali

²⁴ Slavist filolog, univerzitetski profesor.

²⁵ Buha, u: *Transkripti XII, 1992*.

²⁶ Zuković, u: *Transkripti XII, 1992*.

²⁷ *Transkripti XII, 1993*.

svojim imenom, pa da ga zato i sada Srbi imaju pravo zvati baš svojim imenom. Zato se i osvrnuo na jezik Muslimana (Bošnjaka, op.a), što je, izgleda, napravilo i prevagu u argumentaciji protiv srpskohrvatskog jezika (uzimajući u obzir koncept po kojem će, uzmu li Srbi i Hrvati posebno ili zajedničko ime, Muslimani opet imati svoje²⁸ ime): „**Muslimani svoj jezik već pokušavaju da nazovu bošnjačkim**, i mi im ovim ulagivanjem vezanim nećemo ništa učiniti. **Oni će svoj jezik zvati onako kako je to njihova volja**. Ali volja našeg naroda je da svoj jezik imenuje svojim imenom. Uostalom, naš jezik je srpski baš bez onog dodatka 'hrvatski'.“ (istakao J. H).²⁹ Maksimović se ovdje zapravo osvrnuo na to da je jezik ustavno zakonsko pitanje³⁰ nakon čega je prenio i već utvrđena zakonska rješenja istakavši i sljedeće: „Znači **daćemo pravo Muslimanima** ako budu u našoj Republici **da svoj jezik nazivaju onako kako hoće**, ali to će se regulisati zakonom.“³¹ Praktično, nekoliko je pogrešnih i nekoliko zanemarenih činjenica u prethodno iznesenom. Muslimani su se na popisu stanovništva, održanom samo godinu dana ranije u odnosu na raspravu koja se vodila, već bili izjasnili za bosanski³² (ne za bošnjački!) jezik. Također, u raspravama o jeziku vođenim u vrijeme pred osnivanje i nakon osnivanja Instituta za jezik u Sarajevu 1972. godine, osim srpskohrvatskog jezika u više navrata je isticana nominacija bosanski jezik, što je u skladu s tradicijom našeg podneblja.³³

O predloženim ustavnim zakonskim rješenjima na tzv. sjednicama *Skupštine srpskog naroda* saznajemo da je opredjeljenje bilo za srpski jezik i ćirilicu, te i ijekavicu i ekavicu, uz dodatak da će se upotreba latinice posebno regulisati. Po svemu se može reći da se izrazito srpsko nacionaliziranje u jeziku pokazalo u insistiranju ekavici i davanjem prednosti ćirilici.

Konceptualno, po svemu iznesenom do sad, vidimo da su se rasprave o jeziku vodile u konetkstu odnosa prema sebi u sprezi s odnosom prema

²⁸ Što korespondira s ranije iznesenim konceptom iza kojeg je stao Buha: „...uzimajući u obzir da mi ovdje živimo i s Muslimanima i sa Hrvatima bojim se da bismo ovim opredjeljenjem za srpski jezik Muslimane doveli u situaciju da sad oni biraju naziv za svoj jezik, pa bi to bio dar s naše strane da stvorimo tri jezika...“ Buha, u: *Transkripti XII, 1992.*

²⁹ *Transkripti XII, 1992.*

³⁰ Maksimović tako još ističe i ovo: Uostalom, i kada ne bi bilo nikakvih razloga mi drukčije i ne možemo nazvati ovaj naš, u zakonskom aktu, jezik već onako kako je to utvrđeno u našem Ustavu. A u članu 7 Ustava koji ste danas dobili fino piše: “U Republici je u službenoj upotrebi srpski jezik ijekavskog i ekavskog izgovora i ćirilično pismo, a latinično pismo (na) način određen Zakonom... “. Ovaj Zakon određuje način upotrebe latinice. Drugi stav: “Na području gdje žive druge jezičke grupe u službenoj upotrebi su njihovi jezici i pisma na način određen zakonom.... “ Maksimović, u: *Transkripti XII, 1992.*

³¹ *Transkripti XII, 1992.*

³² I Radovan Karadžić spominje bosanski jezik, a ne bošnjački, mada i on propagandno navodi da se radi o izmišljanju.

³³ Uporedi: Jasmin Hodžić, Sociolingvistički uvidi u rasprave o bosanskom jeziku na Mostarskom savjetovanju o književnom jeziku (1973) i Sarajevskom savjetovanju (2019), *Jezikoslovni Zapiski*, 26 (1), Institut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana 2020, 129–142.

drugome, uzimajući u obzir i tri naroda i dva pisma, kao i pravo i nastojanja drugih naroda u odabiru jezičkih rješenja.

Prevaga u argumentaciji bila je uvjetovana modelom po kojem se uzima u obzir utjecaj drugih rješenja na vlastito rješenje, odnosno vlastita briga i za stanje kod drugih i njihova moguća rješenja, ili pak modelom po kojem se više prednosti daje vlastitom rješenju, kakva god bila rješenja drugih. Praktično, uzimala se u obzir i perspektiva po kojoj će posebna rješenja drugih utjecati na odabir posebnog vlastitog rješenja, ili perspektiva po kojoj se unaprijed brine o nekom zajedničkom rješenju.

Todor Dutina je dodao zanimljivu perspektivu koja je, inače, mogla proći i neopaženo a veoma je važna, a to je kocept borbe za teritoriju preko iskazivanje prava na jezik:

„Iz današnje odluke slijedi niz drugih odluka i zato bih se založio da jezik bude: srpski. Jer, već sutra po usvajanju te odluke možemo tražiti informisanje na srpskom jeziku. Zato ne vidim razloga da ostane: hrvatski. Došlo je vrijeme da to otpadne kao žabi rep. Mislim da je g. Maksimović bio u pravu jer će i to ime jezika i jezik markirati teritorije na kojim žive Srbi. Da će ta jezička granica imati i političku, i kulturološku vrijednost. zato bih se založio za prijedlog da to bude: srpski jezik.“³⁴

Ovo je jako slično konceptu pri kojem se ranije preko identifikacije u ekavici nastojalo ostvariti srpsko političko zajedništvo.

Ovdje ide i već poznata izreka Dobrice Ćosića: „Gde se govori srpskim jezikom - to će biti i srpska država.“³⁵ Tako je slično ranije, na 23. sjednici od 17. 12. 1992. rezonovao i Pantelija Milovanović: „Jedan od poznatih mudrih Skandinavaca, mislim da je to bio Kjerkegard, koji je sa Ivom Andrićem proveo dosta vremena u mudrim trenucima, rekao je – **jezik je moja otadžbina. A kako je naša otadžbina Republika Srpska**, a jeste, onda i **jezik srpski mora tu biti najviši segment.**“ (istakao J. H).³⁶

U vezi s prethodnim se najbolje može shvatiti srpsko negiranje bosanskog jezika, što se uvijek povezuje i s negiranjem države ili s negiranjem naroda. Na kraju, potvrdu za sve ovo imamo u sljedećim riječima Radovana Karadžića: „Bosnu i Hercegovinu su razbili gospodo, razbili su svim ovim postupanjima. Razbili su **izmišljanjem novog imena za naciju**; Bošnjacka, pribavljajući samo sebi to, **izmišljajući bosanski jezik**. Čineći sve da razbiju ono što nas je činilo zajedničkim.“ (istakao J. H).³⁷ Interesantno je da je upravo sam Karadžić tokom odvojenih srpskih skupštinskih procedura insistirao na terminologiji *zajedništva* (kao u novije-aktuelno vrijeme: *zajedničke*

³⁴ *Transkripti XII, 1992.*

³⁵ *Transkripti XXX, 1993.*

³⁶ *Transkripti XXIII, 1992.*

³⁷ *Transkripti V, 1992.*

institucije), istovremeno prigovarajući („ja i ti, pa nešto zajedno“) da su drugi koristili taj termin kada su htjeli „razvaliti“ Jugoslaviju.

Na bosanski je gledano kao na izmišljeni jezik, uz spominjanje i naziva bošnjački, ili u najmanju ruku izmišljeni novi naziv za isti jezik. Prema hrvatskom je bio sličan odnos, mada se u nekoliko navrata pokazala i otvorena svijest prema hrvatskim jezičkim posebnostima (naročito onda kada se isticala averzija prema nekim hrvatskim jezičkim rješenjima i otvoreni otklon od toga – što je bio i argument da jezik upravo zato nije srpskohrvatski, već samo srpski), a najvidljiviji stav prema posebnosti hrvatskog u odnosu na srpski, interesantno, iskazan je u pogledu na jezik Sarajeva: „Mnogi od vas se sećaju dobro. Sarajevo je 60. godina i na ulici u "Oslobođenju" pisalo govorilo srpskim jezikom, Sarajevo je 90. godine i deca srpska rođena u zadnjih 15-20. godina počeli su da govore jezikom Hrvata.“³⁸ Slično, hrvatski jezik se prizanje kao poseban za jezik Srba u „Srpskoj Krajini, za koje je navođeno da su uz forsiranje latinice natjerani da govore hrvatski.³⁹

Zaključak

Izraženo srpski skupštinski narativ o jeziku s početka devedesetih godina prošlog vijeka vodio se, očekivano, oko nekoliko značajnijih tematskih odrednica, i svodio praktično najviše na odnos prema nazivu jezika, odnos prema ekavici i odnos prema ćirilici, a djelimično i na otvorene negativne stavove prema hrvatskom i bosanskom jeziku.

Stavovi o jeziku mogu se pratiti već od druge sjednice tzv. *Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, održane 21. novembra 1991. godine u Sarajevu, a o jeziku se govorilo u više od deset navrata, tačnije tokom trinaest različitih sjednica, i to: na drugoj, petoj, osmoj, devetoj, desetoj, dvanaestoj, četrnaestoj, dvadesettrećoj, tridesetoj, tridesetčetvrtoj, četrdesetšesto, pedesetoj, i na pedesetdrugoj sjednici. Rasprave o jeziku u okviru odvojenih sjednica srpskog naroda u skupštinskoj proceduri vodili su Vojislav Maksimović, Aleksa Buha, Radovan Karadžić, Dobrica Ćosić, Nikola Koljević, Ljubomir Zuković, Milovan Milovanović, Todor Dutina, Pantelija Milovanović, Mitar Miljanović, Ljubo Bosiljčić, Nedeljko Rašula, Savo Knežević, Dobrivoje Vidić, Miladin Nedić, Vojin Bucalo, Momčilo Golijanin i Mirko Mijatović.

Kada je na samom početku trebalo uspostaviti srpski službeni list, morala se donijeti odluka o jeziku i pismu, pa je izglasano da to bude ćirilica i srpski jezik (iako je prvi prijedlog bio da jezik bude srpskohrvatski).

Već nakon Odluke o proglašenju tzv. Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine (9. januar 1992) isticano je da je novi društveno-politički

³⁸ General Đukić, 1993, *Transkripti XXXIV*, 1993.

³⁹ Uporedi: *Transkripti XLVI*, 1994.

(državni) okvir zapravo prilika za očuvanje jezičke i etničke posebnosti, kao što je to bilo kod stvaranja prve Jugoslavije (1918) u odonosu na „vjekovnu austrougarsku dominaciju“ (nije se spominjala npr. „turska dominacija“).

Međutim, nekoliko je skupštinskih zastupnika javno branilo narativ o srpskohrvatskom umjesto o srpskom jeziku, a dodatni argument za to bila su tadašnja ustavna rješenja u susjednoj Srbiji (1991), u čijem Ustavu je (još) stajao srpskohrvatski jezik (a Srbi u Bosni i Hercegovini su prepisivali zakonska rješenja iz Srbije). Kao drugi argument za srpskohrvatski postavljena je logika pri kojoj će odabir samo srpskog jezika to ujedno biti i dodatni pokretač Muslimanima da odaberu bosanski jezik (ako Srbi uzmu srpski, a Hrvati hrvatski). Također je u više navrata zauzet stav da mora ostati samo srpsko ime, a dodatno zato što ni Hrvati na svojim prostorima neće zadržati ništa uz hrvatsko ime. U nazivu jezika, pobijedila je argumentacija po kojoj se branio stav da se radi o jednom jeziku koji su Srbi i Hrvati (ranije) nazivali svojim imenima, pa da i Srbi opet imaju pravo da ga nazovu srpskim imenom, a da će Muslimani svakako odabrati po svojoj volji, bez obzira kako to učine Srbi ili Hrvati. Međutim, posebno je ukazano i na to da su neke hrvatske jezičke posebnosti takve da nikako ne pripadaju srpskom jeziku i da upravo zato jezik mora biti samo srpski. Rečeno je da je npr. Sarajevo šezdesetih godina govorilo srpskim jezikom, a da djeca devedesetih godina (i zdanjih trideset godina) više govore hrvatski. Za Srbe iz Srpske Krajine je rečeno da, nakon što su im nametnuli latinicu, da su ih natjerali da govore hrvatski. Za bosanski jezik je rečeno da je to jezik koji se izmišlja i da se bošnjačka nacija također izmišlja, i da je upravo sve to argument da treba razbiti Bosnu i Hercegovinu, i da će gdje bude srpski jezik biti srpska država.

Najviše nesuglasica izazvale su rasprave o ekavici. Rečeno je da bi odustajanje od ijekavice bio argument za njeno prisvajanje kod Hrvata i Muslimana, a naročito bi to pomoglo da Muslimani izmisle svoj jezik. Također, jezik nekih srpskih pisaca bio je argument protiv ekavice. Isto tako, neprihvatanje ekavice u društvu i protivljenje običnog naroda ekavici bili su kontraargumenti. Međutim, ekavica je bila alat za „ujedinjene naroda“ a dodatni argument je bila diskusija koja je išla u smjeru izbjegavanja dva standarda i potiskivanje ijekavice u dijalekatsku ravan, kao što je npr. ikavica u Hrvatskoj (jer je ijekavski hrvatski standard i to svi poštuju). Zato su školske svjedodžbe jedno vrijeme štampane upravo ekavski i ćirilicom (ćirilici je od samog početka data prednost, jedino je bilo kraće rasprave hoće li biti ravnopravna i latinica). Na svjedodžbi je bio naznačen srpski jezik u popisu predmeta, u vodenom žigu istaknutt srpski nacionalni simbol, a u rubrici država stajalo je Republika Srpska. Glasno je tokom skupštinskih procedura iznesen i stav da će Muslimani imati pravo, ako budu u srpskoj republici, svoj jezik nazvati onako kako hoće. Međutim, to se do danas nije desilo.

Summary

The pronounced Serbian parliamentary narrative about the language from the beginning of the 1990s was, as expected, based on a few significant thematic determinants, and was practically reduced to issues of naming the language, the Ekavica (ekavian speech), the Cyrillic alphabet, and partly also issues on the attitudes towards the Croatian and Bosnian languages. When the Serbian gazette was to be established at the very beginning, a decision had to be made about the language and alphabet, so officials voted in favor of the Cyrillic alphabet and the Serbian language (although the first proposal was for the language to be Serbo-Croatian). Several members of the Parliament publicly discussed in defense of the Serbo-Croatian language instead of the Serbian language. An additional argument for this was the constitutional decisions in neighboring Serbia (1991), whose Constitution (still) contained the Serbo-Croatian language (and the Serbs in B&H copied the legal decisions from Serbia). Yet another argument in favor of Serbo-Croatian followed the logic by which choosing only the Serbian language would trigger Muslims to choose the Bosnian language (if Serbs choose Serbian and Croats choose Croatian). Also, on several occasions, the position was taken that only the Serbian name must remain, and additionally because the Croats in their territories will not keep anything along with the Croatian name. However, it was also pointed out that some specifics of the Croatian language are such that they do not belong to the Serbian language at all and that is why the language must be only Serbian. It was pointed out that, for example, Sarajevo spoke the Serbian language in the 1960s, while children in the 1990s (and for the last 30 years) spoke more Croatian. It has been said about the Serbs from Serbian Krajina that, after they were imposed the Latin alphabet on, they were forced to speak Croatian, which gives indication of the specifics of the Croatian language.

On the other hand, it was said about the Bosnian language that it is a language that is being invented and that the Bosniak nation is also being made up, and that this is exactly the argument why Bosnia and Herzegovina should be broken apart, and that wherever there is the Serbian language, there will be a Serbian state. It was said that giving up the Ijekavica would be reason enough for Croats and Muslims to appropriate it, and that it would especially help Muslims invent their own language. Also, the language of some Serbian writers was an argument against Ekavica. Likewise, the rejection of Ekavica by the society and the opposition of ordinary people to Ekavica were counterarguments. However, Ekavica was a tool for "uniting the nation", the additional argument being the discussion that went in the direction of avoiding two standards and relegating Ijavica to the dialect level, such as, e.g, Ikavica in Croatia (because Ijekavica is the Croatian standard on which there is consensus). That is why school certificates were printed in Ekavica and Cyrillic for a period of time (Cyrillic was given priority from the very beginning, with only a short debate whether it would be equal to Latin). On school certificates,

the Serbian language was indicated as the school subjects, the Serbian national symbol was highlighted in the watermark, and the Republic of Srpska was written in the country section. The position that Muslims will have the right, if they are residents of the Republic of Srpska, to call their language whatever they want was also voiced during the parliamentary procedures. However, this has not happened to date.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Objavljeni izvori/Published sources:

1. Transkripti genocida – *Transkripti II– XLVI* (1991–1994): *Transkripti sjednica Skupštine srpskog naroda BiH*, Memorijalni centar Srebrenica; dostupno na: <https://srebrenicamemorial.org/>.
2. Ustav Srpske republike Bosne i Hercegovine, dostupno na: Ustav Srpske Republike Bosne i Hercegovine — Викизворник (wikisource.org).
3. Zapisnici (1996): *Zapisnici zajedničkih sjednica Skupštine Republike Bosne i Hercegovine: 1990–1996.*, Sarajevo: Stručna služba Skupštine RBiH.

Knjige/Books:

1. Prstojević Miroslav (ur), *Dokumenti književnojezičke politike u SR Bosni i Hercegovini*, NIŠRO “Oslobođenje” i Institut za proučavanje nacionalnih odnosa Sarajevo, Sarajevo 1984.
2. Selimović Sead, *Za jedinstvo domovine i slavu dinastije: školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Centar za istraživanje moderne i savremene historije, Tuzla 2021.
3. Šljivo Azra (ur), *Monografija: 80. godina Željezničkog školskog centra Sarajevo*, Sarajevo 2003.

Članci/Articles:

1. Hodžić Jasmin, Sociolingvistički uvidi u rasprave o bosanskom jeziku na Mostarskom savjetovanju o književnom jeziku (1973) i Sarajevskom savjetovanju (2019), *Jezikoslovni Zapiski*, 26 (1), Institut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana 2020, 129–142.